

Vergeving

Ergens in een zaaltje van een kerkgebouw werd een videofilm gedraaid voor jongeren. Het was een documentaire over een moordzaak. Een jong stel was vermoord in Frankrijk tijdens de vakantie. De jongen en het meisje waren, na een avondje uit, onderweg naar de camping, van het leven beroofd. In de film zie en hoor je hoe de nabestaanden van de slachtoffers het leed verwerken. Ook de dader en zijn familieleden worden geïnterviewd. De ouders van de overleden jongen worden verscheurd door haatgevoelens tegenover de moordenaar. Ze geven het eerlijk toe. De ouders van het meisje hebben het net zo moeilijk. Toch kiezen zij ervoor om de dader te vergeven. Nog voor ze de dader ontmoet hebben, schrijven ze in een brief naar hem over het leed dat hij hen heeft aangedaan en hun bereidheid hem te vergeven. Aan het slot van de film zie je dat de moeder van het meisje de moordenaar huilend omhelst. Ook de dader huilt. De ouders van het meisje wijzen op de bron van hun vergevingsgezindheid: *'God geeft ons de kracht hiervoor!'*.

De jongelui in het zaaltje reageerden eerlijk. Ze waren verbijsterd. *'Dat doe je toch niet, je valt toch niet de moordenaar van je dochter om de hals!'; 'Ik vind dat je bijna altijd moet vergeven. Maar erge dingen zoals moord en zo, hoef je niet te vergeven. Dat is belachelijk.'; 'Ik denk dat ik alleen kan vergeven bij iets ergs, als eerst àl mijn woede eruit is. Misschien ga ik wel staan schreeuwen op mijn kamer met mijn muziek keihard aan.'* Toch hadden ze goed door dat haat slachtoffers verder kapot maakt en dat kunnen vergeven hen heelt. Het verschil tussen beide ouderparen was, wat dit betreft, duidelijk. Naast hun verbijstering was er ook bewondering voor de ouders die konden vergeven. Toen alle indrukken besproken en een beetje geordend waren, was dit hun conclusie: *'Vergeven is wel heel goed, maar wij zouden het nooit kunnen.'* 'Wij zouden het nooit zo kunnen.' Wie wel? Alle normale mensen haten onrecht. Hoe kun je dan de dader vergeven als het jou toch wordt aangedaan? We praten dan nog maar niet over het vermoord worden van je eigen kind. Wie kan dan vergeven?

Dit 'zware' voorbeeld laat ons meteen zien hoe moeilijk vergeven is. Dat geldt ook voor meer 'alledaagse' zaken, bijvoorbeeld als iemand je beledigd heeft. Of als iemand zich een klein, maar emotioneel beladen, erfstuk toegeëigend heeft. Dan zouden we ook niet zomaar kunnen vergeven. Vergeven druist in tegen onze menselijke en zondige natuur.

In Mt.18:21 komt Petrus met een vraag bij Jezus: *'Here, hoeveel maal zal mijn broeder tegen mij zondigen en moet ik hem vergeven? Tot zevenmaal toe?'* Waarom stelt Petrus eigenlijk deze vraag? Is hij aangesproken, door een medediscipel, op zijn gedrag? Want Petrus kon nogal impulsief reageren en haantje de voorste zijn. Of heeft iemand negatieve opmerkingen over zijn vrouw gemaakt? Hij was immers getrouwd. En als ze aan je vrouw komen, komen ze aan jou. Wat ook de aanleiding voor de vraag moge zijn, Petrus vraagt: *'Hoeveel maal zal mijn broeder tegen mij zondigen en moet ik hem vergeven? Tot zevenmaal toe?'* Ik heb de indruk dat Petrus zichzelf zeer grootmoedig vond. Hij had immers goed naar het onderwijs van Jezus geluisterd. Jezus had hem toch leren bidden in het Onze Vader: *'...gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.'* Want zevenmaal vergeven is toch wel heel erg vaak.

Wat voor antwoord geeft Jezus op de vraag van Petrus? *'Nee, Petrus, zevenmaal is veel te veel. Dat kan ik nooit van jou verlangen. Dat is onmenselijk veel. Eén keer vergeven, hooguit twee keer vergeven, is meer dan genoeg.'* Of zegt Jezus: *'Tjonge, Petrus, wat goed van jou, dat je zegt zevenmaal te willen vergeven. Je hebt goed naar Mijn onderwijs geluisterd.'*? Maar dat zegt Jezus

niet. Hij zegt: *'Ik zeg u, niet tot zevenmaal toe, maar tot zeventig maal zevenmaal.'* Dat betekent niet een kille rekensom van 490 keer vergeven, en de 491^e keer niet meer. Nee, dat betekent, dat je altijd weer bereid moet zijn om de ander te vergeven, hoe vaak hij ook tegen je zondigt.

Jezus onderstreept het belang van het altijd weer bereid zijn om te vergeven met een gelijkenis in Mt.18:23-35 (uit Het Boek): 'U kunt het Koninkrijk van de hemelen vergelijken met een koning die besloot geld op te eisen dat hij tegoed had. Niet lang nadat hij daarmee was begonnen, werd iemand bij hem gebracht die hem vele miljoenen schuldig was. Maar de man kon niet betalen. De koning nam het besluit om hem als slaaf te verkopen om zo aan geld te komen. Ook zijn vrouw en kinderen en al zijn bezittingen moesten worden verkocht. De man liet zich voor de koning neervallen, met zijn gezicht in het stof. Hij smeekte: *'Och majesteit, geef mij uitstel. Dan zal ik u alles terugbetalen.'* De koning kreeg medelijden met hem, liet hem vrij en zei dat hij niets meer hoefde te betalen. Nauwelijks was de man weer buiten of hij ontmoette iemand van wie hij nog wat geld tegoed had. Hij greep hem bij de keel en eiste zijn geld onmiddellijk terug. De ander viel voor hem neer en smeekte: *'Geef mij uitstel. Dan zal ik alles terugbetalen.'* Maar de man wilde niet wachten en liet hem gevangen zetten, tot hij zijn schuld volledig zou hebben betaald. Enkele andere mensen die het zagen, vonden dit verschrikkelijk. Ze gingen het de koning vertellen. De koning liet de man bij zich roepen en zei: *'Ondankbare hond! Ik heb u die enorme schuld kwijtgescholden, omdat u er mij om had gesmeekt. Moest u dan geen medelijden hebben met die ander, zoals ik medelijden heb gehad met u?'* De koning was woedend en stuurde hem naar de folterkamer. Daar moest hij blijven tot de laatste cent betaald was. Zo zal mijn hemelse Vader ook met u doen als u uw broeders niet van harte vergeeft wat zij u hebben aangedaan.'

De strekking van de gelijkenis is duidelijk: zoals God onze schuld vergeven heeft, moeten wij ook onze schuldenaren vergeven. Vanwege onze zonden hadden wij een niet af te betalen schuld bij God. Maar Jezus heeft onze schuld betaald met zijn bloed. Hij stierf in onze plaats en voor onze zonden en schuld aan het kruis. Zouden wij dan niet de zonden die anderen ons aandoen vergeven? Vergelijk ook Mt.6:14-15.

Een bekend voorbeeld dat dit principe onderstreept is de episode die de bekende zendelinge Corrie ten Boom uit haar leven verhaalt in haar boek 'Zwerfster voor God': 'Ik zag hem in een kerk te München – een kalende, zwaar gebouwde man in een grijze overjas, met een bruine vilten hoed in zijn handen. De mensen stroomden de kerk uit, waar ik net gesproken had, tussen de rijen houten stoelen door naar de deur. Het was 1947 en ik was uit Nederland naar het verslagen Duitsland gekomen met de boodschap dat God vergeeft. Het was de boodschap waar ze het meest behoefte aan hadden in dat bittere, kapot gebombardeerde land, en ik had hun verteld hoe ik mij dat altijd graag plastisch voorstelde. Misschien omdat de zee de Nederlanders na aan het hart ligt, vind ik het een bevrijdende gedachte dat vergeven zonden in zee geworpen worden. 'Als wij onze zonden belijden', zei ik, 'werpt God ze in de diepste oceaan, waar ze voorgoed verdwijnen. En al kan ik er geen Bijbeltekst over vinden, toch geloof ik dat er een bord staat, met daarop: *Verboden te vissen.'* De ernstige gezichten keken me aan, zonder dat helemaal te durven geloven. Er werden in 1947 in Duitsland nooit vragen gesteld na mijn toespraken. De mensen stonden zwijgend op, trokken zwijgend hun jassen aan en vertrokken zwijgend.

Op dat moment zag ik hem; hij baande zich, tegen de stroom in, een weg naar voren. Het ene ogenblik zag ik de overjas en de bruine hoed, het volgende een blauw uniform en een pet met klep en de schedel met gekruiste beenderen. Op slag kwam het weer terug: de enorme ruimte met de schelle lampen aan het plafond; de zielige hoop kleren en schoenen midden op de grond; de schaamte naakt langs deze man te moeten lopen. Ik kon de tengere gestalte van mijn zuster weer voor me zien, de ribben duidelijk zichtbaar onder de perkamenten huid. *Betsie, wat ben je toch mager!* Die plaats was Ravensbrück, en de man die nu naar voren kwam, was één van de bewakers geweest – één van de wreedsten. Nu stond hij met uitgestoken hand voor me: ‘Een fijne toespraak, juffrouw! Het is goed te weten dat al onze zonden, zoals u zei, op de bodem van de zee liggen!’ En ik, die zo rad van tong over vergeving had gesproken, bladerde opeens druk in mijn agenda in plaats van die hand te drukken. Hij herkende mij natuurlijk niet – hoe kon hij van al die duizenden vrouwen juist die ene hebben onthouden? Maar ik kende hem nog wel met zijn leren zweep, die altijd aan zijn gordel hing. Ik stond oog in oog met één van degenen die mij gevangen gehouden hadden, en mijn bloed leek te stollen.

‘U noemde Ravensbrück in uw toespraak’, zie hij, ‘Ik ben daar bewaker geweest.’ Nee, hij herkende me niet. ‘Maar na die tijd’, vervolgde hij, ‘ben ik christen geworden. Ik weet dat God me alle wreedheden vergeven heeft die ik daar begaan heb, maar dat zou ik ook graag uit uw mond willen horen. Juffrouw’, - weer werd zijn hand uitgestoken – ‘wilt u me vergeven?’ Daar stond ik dan – ik, wier zonden steeds weer opnieuw vergeven moesten worden – en ik kon hem niet vergeven. Betsie was daar gestorven – kon hij haar langzame, vreselijke dood zo maar uitvlakken door alleen maar om vergeving te vragen? Het kan niet lang geweest zijn dat hij daar met uitgestoken hand voor me stond, maar het leken voor mij uren, waarin ik worstelde met het moeilijkste wat ik ooit had moeten doen. Want dat het moest gebeuren, wist ik. Aan de boodschap dat God vergeeft, is één voorwaarde verbonden: ‘Indien gij de mensen niet vergeeft’, zegt Jezus, ‘zal ook uw Vader uw overtredingen niet vergeven.’ Ik kende dat niet alleen als een gebod van God, maar ook als een dagelijks terugkerende ervaring. Sinds het eind van de oorlog had ik in Nederland een tehuis voor slachtoffers van Nazi-wreedheden gehad. Degenen die in staat waren hun vroegere vijanden te vergeven, waren ook in staat terug te keren naar de maatschappij, en hun levens opnieuw op te bouwen, ongeacht hun fysieke littekens. Diegenen die hun bitterheid vasthielden, bleven invaliden. Zo eenvoudig en reëel is dat.

En toch stond ik daar met een koud hart. Maar ik wist ook dat vergeving geen emotie is. Vergeving is een wilsgedaan en de wil kan functioneren, ongeacht de temperatuur van mijn hart. ‘Jezus, help!’, bad ik in stilte. ‘Ik krijg mijn hand wel omhoog. Dat lukt me nog wel. Zorgt u voor de liefde.’ Zo legde ik houterig, mechanisch, mijn hand in de hand die naar me uitgestoken was. En toen ik dat deed, gebeurde er iets ongelofelijks. De stroom begon in mijn schouder, schoot door mijn arm en sprong over op onze in elkaar gelegde handen. Toen leek deze genezende warmte mijn hele wezen te vullen, waardoor de tranen in mijn ogen sprongen. ‘Ik vergeef u, broeder! Van ganser harte!’ Lang drukten we elkaar de hand, de voormalige bewaker en de voormalige gevangene. Ik had Gods liefde nog nooit zo intensief ervaren als op dat ogenblik. Maar tegelijk beseftte ik dat het niet mijn liefde was. Ik had het geprobeerd en er de kracht niet voor gehad. Het was de kracht van de Heilige Geest, zoals het staat in Romeinen 5:5: ‘...omdat de liefde Gods in onze harten uitgestort is door de Heilige Geest, die ons gegeven is.’”

Vergeving is een wilsbesluit, een wilsdaad. De vraag luidt of je van harte bereid bent om de ander te vergeven, zoals de koning uit de gelijkenis en Corrie ten Boom. Hoewel vergeving belangrijk is en bovendien een opdracht van Jezus, denk ik dat christenen wel eens te snel vergeven, hetzij dat zij dat dan van zichzelf verwachten, hetzij dat anderen dat van hen verwachten. Wij zeggen dan in feite: *'Indien onze broeder tegen ons zondigt, **vergeef** hem.'* Maar wat zegt Jezus? *'Indien uw broeder zondigt, **bestraf** hem, en indien hij berouw heeft, vergeef hem. En zelfs indien hij zevenmaal per dag tegen u zondigt en zevenmaal tot u terugkomt en zegt: Ik heb berouw, zult gij het hem vergeven.'* (Luc.17:3-4). Niet vergeven als hij tegen je gezondigd heeft, maar hem bestraffen. En pas vergeven als hij na zijn zonde berouw heeft. Bestrafen betekent dat je tegen de dader zegt dat hij jou kwaad heeft aangericht en wat dat voor negatieve gevolgen voor jou heeft gehad. Bestrafen betekent dus niet dat je wraak neemt op de dader, maar dat je de dader terechtwijst met als doel dat hij tot het besef komt dat hij je kwaad heeft aangedaan en daarvoor jegens jou berouw toont. En wat is nu mooier dan het feit dat de dader berouw toont! En pas ná dat berouw vergeven. Want dan is er ook ruimte voor gekomen. De ander heeft zijn kwaad jegens jou erkend.

Berouw betekent niet onoprecht spijt tonen, omdat je bijvoorbeeld geen gezichtsverlies wilt lijden. Maar berouw betekent dat je daadwerkelijk breekt met je zonden en het kwaad dat je anderen hebt aangedaan. Denk maar aan Zacheüs. Hij had mensen veel geld afgeperst. Hij moest als tollenaar geld innen voor de belasting, maar hij inde meer dan de Romeinen vroegen, en hij stak dat geld in eigen zak. Na de bijzondere ontmoeting met Jezus komt Zacheüs tot berouw. Gevolg is dat hij al het afgeperste geld viervoudig zal vergoeden. Bovendien geeft hij de helft van zijn bezit aan de armen (Luc.19:1-10). Conclusie luidt dat pas na oprecht berouw vergeving moet volgen. En dan zelfs zeventig maal zevenmaal. Zoals Psalm 85:11 zegt: *'Gerechtigheid en vrede kussen elkaar'*. Geen vrede zonder gerechtigheid.

Als de ander berouw toont, is het schenken van vergeving makkelijker geworden. Maar dat betekent niet dat vergeving schenken per definitie makkelijk is en als vanzelf gaat. Want er is kwaad geschied, en dat heeft soms diepe wonden geslagen, en boosheid of wellicht bitterheid en haatgevoelens opgeroepen. Zomaar deze gevoelens uitschakelen of opheffen is niet (altijd) mogelijk. Hoe groter het kwaad is, hoe moeilijker het schenken van vergeving is. En ook al toont de ander berouw, en moet er – uiteindelijk - vergeving geschonken worden, dan zal dat vrijwel altijd (veel) tijd kosten. Vergeving mag je nooit afdwingen. Je zult maar een enorm trauma hebben opgelopen! Uiteindelijk zal wel een keer vergeving moeten volgen. Het is en blijft een opdracht, maar uiteindelijk ook een medicijn voor je innerlijk gestel (vgl. Psalm 32:1-5).

Vergeving is vaak een weg die je bewandelt of een proces dat je doormaakt. Het kan zijn dat je iemand zijn kwaad hebt vergeven, maar dat daarna toch nog negatieve gevoelens of gedachten jegens die persoon de kop opsteken. Daar moeten we dan niet voor terugschrikken. Dat hoort bij het proces van vergeving schenken en het herstel van innerlijke wonden. Dan mag je opnieuw vergeving schenken. Dat hoeft dan niet per se de persoon die je kwaad berokkend heeft meegedeeld te worden – dat is eenmalig gebeurd -, maar dan mag je dat in stilte voor Gods aangezicht uitspreken of bij een vertrouwenspersoon. Door het schenken van vergeving maak je kleine stapjes op weg naar herstel. Naarmate het kwaad groter is, zal het proces ook omvangrijker zijn en de weg naar herstel langer duren, met vallen en opstaan.

Bovendien is het ook niet zo dat, als wederzijds vergeving gevraagd en geschonken is, er ook verzoening moet volgen. Verzoening is niet hetzelfde als vergeving. Dat gaat zeker niet lukken als de dader het door hem berokkende kwaad niet erkent, of goedpraat, of bagatelliseert. Dan is eenzijdig vergeving schenken mogelijk, maar verzoening niet. Omdat het kwaad niet erkend en berouwvol beleden wordt. Als de dader is overleden of dement is, kan er ook geen sprake meer zijn van verzoening. En als een echtpaar gescheiden is, en één van de partners weer hertrouwd is, en de voormalige echtelieden elkaar (hebben) vergeven, ook dan is verzoening niet meer mogelijk, in die zin dat het huwelijk wordt hersteld. Ook kan het zijn dat partijen in andere situaties wel elkaar (hebben) vergeven, maar dat er toch teveel gebeurd is om zich met elkaar te verzoenen. Verzoening betekent dat je elkaar het kwaad niet meer toerekent en dat je bij ontmoetingen normaal met elkaar omgaat, maar het betekent niet dat je weer 'dikke maatjes' als voorheen dient te zijn. Daarvoor blijft toch de herinnering van het gebeurde in de weg staan. Vergeven betekent immers niet vergeten. Het is onmogelijk dat het ons berokkende kwaad vergeten wordt. De herinnering zal er altijd zijn als we de dader ontmoeten. Vergeving doet niet de herinnering verdwijnen, maar heelt de pijnlijke emoties verbonden aan de herinnering.

Niet elke zonde of elk kwaad komt in aanmerking voor vergeving. Zo kunnen er situaties zijn, waarin de ander bij jou wel iets verkeerd aanricht, maar dat kan met een eenvoudig excuus worden verholpen. Iemand kan goedbedoeld een opmerking maken die bij jou verkeerd valt. Dan kun je daar de ander mild op aanspreken, en kan de ander zijn excuses aanbieden. Dan mogen de excuses worden aanvaard en is het probleem uit de wereld. Het kan ook voorkomen dat je de ander het kwaad of de zonde niet hoeft aan te rekenen vanwege de geringheid ervan. *'Des mensen verstand maakt hem lankmoedig, het is zijn eer een overtreding voorbij te zien'* (Spr.19:11); *'Haat verwekt krakelen, maar liefde bedekt alle overtredingen'* (Spr.10:12). Wat is nu het criterium om enerzijds aan een kwaad of zonde voorbij te zien of excuses aan te bieden en anderzijds om een kwaad of zonde te vergeven? Het criterium is of het kwaad jou aangedaan moedwillig is gebeurd, dat wil zeggen met kwade bedoelingen. Dat kan een 'kleine' of 'grote' zonde zijn, maar het uitgangspunt is en blijft hetzelfde: iemand berokkent jou moedwillig, met bewust verkeerde motieven, kwaad. Dat kan variëren van iemand in het openbaar kleineren tot iemand seksueel misbruiken of zelfs vermoorden.

Belangrijk is het om bij vergeving onderscheid te maken tussen de persoon en de daden van de persoon. Ze zijn natuurlijk nooit te scheiden – want het is de persoon die kwaad berokkent -, maar wel te onderscheiden. De persoon in kwestie moeten we blijven zien als een moreel verantwoordelijk persoon, dat wil zeggen iemand die op zijn daden is aan te spreken. Wij kunnen deze persoon nooit als '(erger dan) een beest' of iets dergelijks betitelen, want daarmee ontslaan wij hem van zijn morele verantwoordelijkheid. Elk mens, hoeveel goed of kwaad hij ook doet, is een beeldrager van God (Gen.1:26-27; Gen.9:6). Bij vergeving mag dus nooit de persoon in kwestie worden veroordeeld, maar alleen zijn daden. Heel treffend is hoe Jezus dat verwoordt in Opb.2:6, waar Hij tegen de christelijke gemeente van Smyrna zegt: *'Doch dit hebt gij, dat gij de werken der Nicolaiten haat, welke ik ook haat'*. Jezus haat niet de Nicolaiten (=mensen met een dwaalleer), maar hun slechte daden. God haat de zonde, maar heeft de zondaar lief.

Maar wat moet je doen als iemand nu geen berouw toont? Of zelfs het kwaad dat hij je heeft aangedaan, bagatelliseert, goedpraat, of ontkent? Of als de dader al overleden is? Hoef je dan niet te vergeven? Want vergeving volgt pas ná berouw, hebben we geconcludeerd. Maar altijd blijven bestraffen heeft ook weinig zin. Wat belangrijk is, is dat voorkómen wordt dat je zelf blijft steken in bitterheid of haatgevoelens jegens de persoon die jou het kwaad heeft aangedaan. In feite ben je dan zelf slachtoffer van je eigen houding. In feite ben je dan niet los van degene die je kwaad heeft aangericht. Want deze persoon kan je gedachten, houding en zelfs je leven gaan beheersen.

Ik denk dat Rom.13:17-21 hier een weg wijst: *'Vergeldt niemand kwaad met kwaad; hebt het goede voor met alle mensen. Houdt zo mogelijk, voor zover het van u afhangt, vrede met alle mensen. Wreekt uzelf niet, geliefden, maar laat plaats voor de toorn, want er staat geschreven: Mij komt de wraak toe, Ik zal het vergelden, spreekt de Here. Maar, indien uw vijand honger heeft, geef hem te eten; indien hij dorst heeft, geef hem te drinken, want zo zult gij vurige kolen op zijn hoofd hopen. Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede.'* Dan wordt vergeven een vorm van overgeven. We geven het over in Gods hand, we laten de vergelding aan Hem over. Hij zal vergelden op zijn tijd...

Toch kan ook in dergelijke situaties vergeving uitgesproken worden, ook al is dat eenzijdig, ook al is dat maar van één kant. Deed Jezus dat ook niet aan het kruis? Hij vroeg God om zijn beulen te vergeven: *'Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat zij doen.'* (Luc.23:34). Het feit dat Jezus zegt dat ze niet wisten wat ze deden, betekent niet dat ze niet door hadden een onschuldig mens te kruisigen – want dat wisten ze drommels goed. Maar het betekent dat ze niet wisten dat ze ten diepste Gods Zoon kruisigden. Hoewel Jezus de Vader bidt om zijn beulen te vergeven, betekent dat niet dat hun zonde daarmee weg is. De dader moet ook zelf tot berouw komen. De beulen van Jezus moeten zelf tot berouw komen. Dat is hun verantwoordelijkheid. Het is onze verantwoordelijkheid om te vergeven.

Zou je ook jezelf mogen vergeven? Daar zegt de Bijbel niets over, maar ik ben ervan overtuigd dat het mag en dat het kan. Ik weet uit pastorale ervaring dat jezelf vergeven heel helend en bevrijdend kan werken. Als je je zonden beleden hebt, dan heeft God jou toch vergeven? En dan mag je vanuit zijn vergeving toch jezelf ook vergeven? Het is goed om dat duidelijk tegen jezelf uit te spreken. Wij kunnen onszelf bestraffen, onszelf aanspreken op ons gedrag (vgl. Psalm 62:6). En waarom dan niet onszelf vergeven?

Vergeven is als een medicijn. Het maakt je innerlijk vrij. Maar vergeven is en blijft niet makkelijk. Omdat het indruist tegen onze menselijke en zondige natuur. God wil ons echter kracht geven om te vergeven, door zijn Heilige Geest. Denk maar aan Corrie ten Boom. En laten we niet vergeten dat vergeving geen emotie is, maar een wilsbesluit: *ik besluit (jou) te vergeven*. En als het moet zeventig maal zevenmaal. Oprecht, vanuit het hart. Zoals Jezus zegt in Mt.18:35: *'...een ieder zijn broeder **van harte** vergeeft.'*

Ds. K. Kruithof
Juni 2011

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.